

NIETIGHEID EN AANVERWANTE RECHTSFIGUREN
IN HET VERMOGENSRECHT

NIETIGHEID EN
AANVERWANTE
RECHTSFIGUREN IN
HET VERMOGENSRECHT

Frederik PEERAER

 intersentia
Antwerpen – Cambridge

De stof werd bijgehouden tot 15 juni 2018.

Nietigheid en aanverwante rechtsfiguren in het vermogensrecht
Frederik Peeraer

© 2019 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Cover: Robert Delaunay, Rythme n° 1 © Centre Pompidou, MNAM-CCI, Dist.
RMN-Grand Palais / Georges Meguerditchian

ISBN 978-94-000-0984-4
D/2019/7849/42
NUR 822

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

Aan Janna

“Wil men voorkomen dat juridische categorieën en begrippen, zoals subjectief recht, overeenkomst, rechtspersoon en dergelijke, geen sta-in-de-weg worden voor de oplossing van gevallen [...] dan dient men deze categorieën en begrippen te ontdoen van het wit-zwart karakter, dat hen te dikwijls kenmerkt. Zoniet zal de jurist de complexe, veelkleurige werkelijkheid proberen te vatten met behulp van absolute, eenkleurige begrippen, hetgeen aan het systeem een illusie van zekerheid zal geven maar het meteen ongeloofwaardig zal maken. In een tijdsgeburen dat meer vertrouwen stelt in maatschappelijke binding dan in juridische binding [...] dienen juristen alles in het werk te stellen om het recht geloofwaardig te maken. Dit kan o.m. door tot dusver absoluut opgevatte categorieën en begrippen te relativeren, te differentiëren en te verfijnen. Doet men dit niet, dan worden ze onbruikbaar.”

– W. VAN GERVEN, “De Amerikaanse hoogleraar Hohfeld († 1917) en het Belgische Hof van Cassatie over overeenkomsten ter bede”, *RW* 1971-72, (1971) 1973 e.v., nr. 4.

“L’argumentation ne vise pas exclusivement l’adhésion à une thèse parce qu’elle est vraie. On peut préférer une thèse à une autre parce qu’elle semble plus équitable, plus opportune, plus utile, plus raisonnable, mieux adaptée à la situation.”

– C. PERELMAN, *Logique juridique et nouvelle rhétorique*, Dalloz, 1979, 116, nr. 57.

“De belangrijkste zekerheid waarop het rechtsverkeer aanspraak mag maken, is dat de kunst van het billijke in ere wordt gehouden.”

– J.H. NIEUWENHUIS, “Je bekijkt het maar” (noot onder HR 12 september 1986), *AA* 1987, (99) 105.

VOORWOORD

Dit boek is de handelseditie van het doctoraal proefschrift over *Nietigheid en aanverwante rechtsfiguren in het vermogensrecht* waarmee Frederik Peeraer op 11 juni 2018, op uitmuntende wijze, de titel van doctor in de rechten aan de KU Leuven behaalde. Dit werk vormt van de eerste tot de laatste bladzijde een rasechte thesis. Het verwoordt op transparante en taalvaardige wijze een hoogstaand en verfijnd denkproces dat uitmondt in vernieuwende en verrijkende inzichten. Dit doctoraat behoort tot de “*meilleure cuvée*” van ons Instituut voor Verbintenissenrecht: het staat voor grondslagenonderzoek in het privaatrecht van de allerbeste soort. Als promotoren van dit briljante doctoraat, schrijven wij met fierheid dit voorwoord “à quatre mains”.

*

Nietigheid daagt het verbintenissen- en ruimer het vermogensrecht al lang voor Frederiks komst aan ons Instituut voor Verbintenissenrecht uit. “*La théorie des nullités est une des plus obscures qu’il y ait dans le droit civil*”, schreef DE PAGE in 1962.¹ In zijn ‘Algemeen deel’ bevestigde VAN GERVEN de diagnose met het oordeel dat “*Het leerstuk van de nietigheden (...) één van de meest onzekere delen van het privaatrecht (is)*”.² Om dit complexe, duistere en onzekere terrein te betreden, zijn lef, zelfvertrouwen en diepe inzichten nodig in de volle breedte van het vermogensrecht. Daarom was dit doctoraatsonderwerp op het ‘onderzoekslijf’ van Frederik Peeraer geschreven. Hij is de grote uitdaging aangegaan om de fundamenten van nietigheid te onderzoeken en de nietigheidsleer te herdenken.

Dat heeft geleid tot een briljante thesis. De auteur had zich tot doel kunnen stellen om VAN GERVENS algemene raad te volgen en enkel “(de) *tot dusver absoluut opgevatte categorieën en begrippen te relativeren, te differentiëren en te verfijnen ...*”.³ Een legitieme ambitie bracht hem er evenwel toe om veeleer in de sporen van René JAPIOT te treden die zich, voor zijn proefschrift uit 1909, als doel stelde: “[E]ssayer de grouper tous ces éléments épars autour de principes nouveaux qui les dominent d’une façon assez puissante, pour les fondre en une théorie

¹ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, Brussel, Bruylant, 1962, 141, nr. 96.

² W. VAN GERVEN, *Algemeen deel in Beginselen van Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 400, nr. 127.

³ W. VAN GERVEN, “De Amerikaanse hoogleraar Hohfeld († 1917) en het Belgische Hof van Cassatie over overeenkomsten ter bedē”, *RW* 1971-72, (1971), 1973, nr. 4.

‘simple, une et cohérente’: telle est la tentative de reconstruction que nous devons entreprendre.⁴

Met zijn proefschrift mag Frederik Peeraer voortaan “de nieuwe JAPIOT” genoemd worden. Zijn werk biedt de lezer immers een authentieke en ‘radicale’ deconstructie en reconstructie van de nietigheidsleer, waarbij het adjectief ‘radicaal’ in zijn oorspronkelijke betekenis wordt gebruikt: het werk gaat terug ‘tot de wortel’ (*radix*), tot de essentie van de nietigheid. Zo stelt hij aloude axioma’s, zoals de schijn van geldigheid, de noodzakelijke rechterlijke tussenkomst, het onderscheid tussen absolute en relatieve nietigheid en de verjaringsregels voor de vordering tot nietigverklaring, ernstig in vraag aan de hand van rechterlijke uitspraken die hun gebreken blootleggen. Om aan te tonen dat men aan de probleempunten van de geldende nietigheidsleer kan verhelpen, draagt hij tal van rechtsvergelijkende argumenten aan.

In zijn werk pleit Frederik Peeraer voor een drieledige ommezwaai: de klemtoon bij de toepassing van de nietigheidssanctie moet niet liggen op de geschonden regel, de geschetste axioma’s en de onvruchtbaar gebleken categorieën, maar veeleer op de onderliggende *beginselen*, het *concrete geval* dat voorligt en de *rechtmatige belangen van de betrokkenen*. Met deze aanpak staat de rechtsbescherming terecht centraal. Hierbij onderscheidt Frederik Peeraer de situaties waarin de nietigheid als zwaard dan wel als schild wordt gebruikt. In het eerste geval maakt de beschermde partij aanspraak op iets (bv. de teruggave van het gepresteerde), in het tweede geval eist de partij niets maar wil zij steunen op de nietigheid om bijvoorbeeld de eis van de wederpartij af te wijzen. Zo toont hij op overtuigende wijze aan dat wanneer een partij geen aanspraak jegens een ander laat gelden en zich enkel beroept op de preventieve rechtsbescherming van de nietigheid (als schild), deze niet noodzakelijk door een rechter moet worden uitgesproken en de eventuele vordering tot nietigverklaring niet aan verjaring onderworpen is.

De geschetste drie ijkpunten – de onderliggende *beginselen*, het *concrete geval* en de *rechtmatige belangen van de betrokkenen* – komen al te weinig aan bod in de Belgische nietigheidsleer. In zijn presentatie op de openbare verdediging vergeleek Frederik Peeraer de geldende nietigheidsleer met een huis met vele kamers maar al te weinig verbindingsdeuren (één van de vele metaforen in deze materie!). Doorgangen kappen en leidingen blootleggen in dat huis bleek geen voldoening gevende werkwijze. Hij heeft met zijn werk het huis grondig gerenoveerd, goede fundamenten en bouwstenen bewaard en nieuwe bouwstenen (zoals het werkzaamheids- en het vertrouwensbeginsel) aangedragen. De auteur wou geen nagelnieuw huis zetten, maar het oogt wel bijzonder modern! De heropgebouwde nietigheidsleer is coherent en krijgt stevigere fundamenten. De materialen voor deze ‘renovatie’ haalt hij in grote mate uit het buitenland waar veel creatiever wordt omgegaan met een soepelere nietigheidssanctie, die helemaal niet zo ingrijpend hoeft te zijn als men in onze leer beweert.

⁴ R. JAPIOT, *Des nullités en matière d’actes juridiques – Essai d’une théorie nouvelle*, Parijs, A. Rousseau, 1909, 11. Het oorspronkelijk werk van 964 p. is herdrukt in Parijs, Éditions La Mémoire du Droit, 2017.

Eens de lezer zich zowel de nieuwe concepten als de aangescherpte vertrouwde begrippen en beginselen heeft eigen gemaakt, vormt het geheel een logische eenheid. Maar hoewel de auteur vertrekt van gekende beginselen van het privaats vermogensrecht, zoals de billijkheid (niet als correctief mechanisme maar als attributief beginsel) en de concretisering ervan met de beginselen van rechtszekerheid, autonomie en geoorloofdheid, zal de toepassing van de nieuwe leer toch niet eenvoudiger zijn dan de toepassing van de huidige theorie van de nietigheid. De complexiteit van de ‘gerenoveerde’ leer is immers schatplichtig aan een hoog gegrepen uitgangspunt. In zijn inleiding schrijft de auteur immers (nr. 22): “*In het vermogensrecht geldt als uitgangspunt dat een billijke oplossing voor de rechtsverhouding belangrijker is dan de handhaving van de norm, terwijl het omgekeerde voor het strafrecht waar is*”. Voor Frederik Peeraer moet men dus het geval en niet de regel tot zijn recht laten komen. Men moet vooral oog hebben voor de concrete feiten en de rechtmatige belangen van de betrokken partijen. Het uittekenen, voor een grote verscheidenheid van concrete gevallen, van een nietigheidsstelsel dat doelgericht, rechtvaardig en rechtszeker wil zijn, vergt een ingenieus, gedetailleerd en strikt bouwplan. Welnu, dit werk bevat een zeer volledig bouwplan.

*

We maken graag een muzikale vergelijking met de Goldbergvariaties van Bach.⁵ Bach componeerde dit werk op basis van één basislijn die hij ontleende aan een andere componist. Frederik ontleende, zoals gezegd, zijn basislijnen aan het proefschrift van René JAPIOT: nietigheid is billijkheid en nietigheid is een grond van ondoeltreffendheid. Die basislijnen brachten bij Frederik, zoals bij Bach, een ware stroom aan invallen teweeg. Ze zetten de toon voor het geheel van alle ‘variaties’ die daarop in toenemende complexiteit volgen. Een complexiteit, die evenwel tegelijkertijd – en dat is zeer kenmerkend bij een goede uitvoering van de Goldbergvariaties – verrassend eenvoudig en harmonieus klinkt, net als het oeuvre van Frederik. De thesis is geschreven in een eenvoudige en heldere stijl en is loepzuiver in taal, structuur en opbouw. Lezers die die combinatie van eenvoud en complexiteit weten te doorgronden, ontdekken een grandioze virtuositeit.

Maar deze hoge vlucht houdt een risico in. Zoals de Goldbergvariaties slechts tot hun recht komen in ‘handen’ van de beste pianisten, zal de toekomst moeten uitwijzen of Frederiks onderzoeksresultaten, die bedoeld zijn “*als leidraad te kunnen dienen voor de rechtstoepasser bij zijn zoektocht naar een evenwichtig eindresultaat*”⁶, voldoende toegankelijk zijn voor de rechtstoepasser. De begrippen en rechtsfiguren die Frederik aanreikt, zijn uiteindelijk beperkt in aantal en hij

⁵ Voor de ‘kenners’ geven we voor alle zekerheid mee dat de vergelijking niet helemaal opgaat. Met name het gerucht dat Bach de muziek componeerde als reactie op de dood van zijn zoon Johann Gottfried Bernhard en de slapeloosheid die daarmee gepaard ging, met als voornaamste doel Bach voor krankzinnigheid te behoeden, is hier uiteraard van geen tel.

⁶ Zie p. 12.

heeft daar een goede reden voor. Hij geeft zelf aan: *“Wie te veel nadruk op een duidelijke presentatie legt en bijgevolg te veel begrippen hanteert, creëert het risico dat die concepten een eigen leven gaan leiden. Dat heeft op zijn beurt onwenselijke gevolgen: aangezien begrippen nog geen argumenten zijn, kan door het hechten van zelfstandige waarde aan begrippen de illusie ontstaan dat men een moeilijk probleem evenwichtig heeft opgelost door zich uitsluitend op abstracte concepten te beroepen.”*⁷

Pas aan het eind van Frederiks onderzoek hebben we begrepen waarom hij getracht heeft om het aantal begrippen en rechtsfiguren beperkt te houden. Hij pleit immers voor een andere methodologie waarbij niet langer de academicus, de rechtswetenschapper het samenspel van beginselen bestudeert, de belangenafweging maakt en het eindresultaat van zijn denkproces vertaalt in begrippen en rechtsfiguren die hij aanreikt aan de rechtstoepasser. Hij vraagt daarentegen dat elke rechtstoepasser zelf die rol opneemt en zelf dat denkproces waarmaakt en hij onthult de weg die hij daartoe moet volgen.

Met deze boodschap overstijgt hij de nietigheidsleer en getuigt hij van diepgaande methodologische inzichten in de rechtswetenschap. Het verbaast ons dan ook niet dat hij snel na het behalen van de doctoraatstitel als professor is aangesteld aan zijn Alma Mater, de Universiteit Antwerpen, voor het onderwijzen van het opleidingsonderdeel juridische argumentatieleer.

Tot slot zetten we graag in de verf wat Frederik Peeraer als onderzoeker uniek maakt. De meeste doctorandi starten onder onze vleugels, waarbij we hen in het begin veel bijleren, vaak bijsturen en wijzer maken. Totdat ze op een gegeven ogenblik, vroeg of laat, dermate zijn gerijpt en ondergedompeld in hun doctoraatsonderwerp dat ze spontaan uitvliegen en onze taak als promotor een andere dimensie krijgt. Frederik vloog zelfstandig vanaf het begin, vanaf zijn eerste meesterlijke document, getiteld ‘proefschriftperspectieven’. Deze wetenschappelijke zelfstandigheid uit zich ook in zijn doctoraat. Wellicht kenmerkt dat de ‘Japiots’ van het recht.

Bach schreef op het titelblad van de Goldbergvariaties dat het stuk bedoeld was om het ‘gemoed van muzikliefhebbers te verkwikken’. We zijn er zeker van dat Frederik het gemoed van de ware rechtsliefhebbers heeft en zal verkwikken ...

Leuven, 5 november 2018
Sophie STIJNS en Ilse SAMOY

⁷ Zie p. 30.

DANKWOORD

Dit boek is de handelseditie van het proefschrift dat ik op 11 juni 2018 heb verdedigd aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de KU Leuven. Met de publicatie van dit boek komt een einde aan een wonderlijke periode van bijna zes jaar onderzoek en onderwijs. Tegelijk kan ik van de mogelijkheid gebruikmaken om aan de vele mensen die me al die jaren hebben bijgestaan een woord van dank te richten.

Het spreekt voor zich dat ik mijn promotor, prof. dr. Sophie Stijns, veel dank verschuldigd ben. Dankzij haar grenzeloze vertrouwen heb ik vanaf het begin aan grote en kleine groepen studenten mogen lesgeven en heb ik nieuwsgierig mijn eigen pad mogen bewandelen. Haar doelgerichte vragen en treffende opmerkingen waren vaak voldoende om me meerdere weken zoet te houden en me tot nieuwe inzichten te brengen. Ook mijn copromotor, prof. dr. Ilse Samoy, wens ik uit de grond van mijn hart te bedanken. Haar warme en ondersteunende begeleiding kon niet anders dan het beste in me naar boven halen. Haar niet-aflatende zorg voor mijn teksten heeft me bij de les gehouden en haar talrijke suggesties zijn mijn teksten alleen maar ten goede gekomen. Samen met mijn promotor zorgde ze ervoor dat ik steeds bleef inzien hoe belangrijk het is om een boodschap zo toegankelijk mogelijk te formuleren.

Daarnaast zou ik ook de leden van mijn jury willen bedanken. Zij hebben niet alleen de moeite genomen om mijn proefschrift te doorworstelen, ze hebben ook stuk voor stuk een belangrijke rol gespeeld in het traject dat ik heb mogen afleggen. Prof. dr. Carla Sieburgh heeft me, samen met prof. dr. Arthur Hartkamp, de mogelijkheid geboden om twee maanden onderzoek te doen aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Dat ik daar het vak ‘Europees privaatrecht (uitgediept)’ heb mogen bijwonen, heb ik als een fundamentele verrijking ervaren. Het is een blijvende inspiratie voor hoe de concrete feiten van een zaak tot hun recht kunnen komen en voor hoe een dergelijke aanpak in de praktijk kan worden gebracht. Prof. dr. Rafaël Jafferli heeft me vele honderden pagina’s leesplezier bezorgd met wat hij over nietigheid heeft geschreven in zijn eigen proefschrift. Het is een waar genoegen geweest om met mijn werk in dialoog te kunnen treden met het uwe. Hetzelfde geldt misschien zelfs nog meer voor het proefschrift van prof. dr. Matthias Storme, wiens tips voor verdere lectuur me steeds hebben voortgestuwd om het recht beter te begrijpen en met veel plezier creatief te beoefenen. Ten slotte wens ik graag em. prof. dr. Frank Hutsebaut te bedanken. Dat hij als professor emeritus zijn tijd heeft willen vrijmaken voor de verdediging van een proefschrift – en dan nog voor één over nietigheid –, waardeer ik ten zeerste.

Tijdens mijn doctoraatstraject heb ik ook op de begeleiding mogen rekenen van em. prof. dr. Aloïs Van Oevelen en van prof. dr. Steven Lierman. De gesprekken die ik met hen had, zijn van goudwaarde geweest. Hun kritische vragen bij eerdere versies en terechte opmerkingen bij presentaties hebben mij veel bijgebracht en geholpen om de verschillende problemen helder te zien. Ik wens hen beiden dan ook hartelijk te bedanken voor hun hulp.

Ook de talrijke medewerkers en bestuursleden van de faculteit Rechtsgeleerdheid van de KU Leuven zou ik willen bedanken voor het doctoraatstraject dat ik heb mogen doorlopen. Ik heb enorm genoten van de verschillende opleidingsmogelijkheden, buitenlandse verblijven, studieprogramma's met bevriende universiteiten, bibliotheekfaciliteiten, en zonder u was dat allemaal niet mogelijk geweest. Mevrouw Gina Vranckx wens ik in het bijzonder te bedanken voor de jarenlange fijne samenwerking. Haar vooruitziende blik lost problemen al op nog voor iemand anders het idee kan krijgen dat er een probleem zou kunnen rijzen. Ook voor de organisatie van de verdediging is haar hulp van grote waarde geweest.

De talrijke collega's die mij zes jaar hebben moeten verdragen, verdienen eveneens mijn dankbaarheid. De Valk is steeds een bruisende omgeving geweest, vol creatieve mensen met originele ideeën. Ik denk met plezier en erkentelijkheid terug aan onze vele discussies, lunches en optimale verstandhouding. De collega's van het instituut voor verbintenissenrecht en van de afdeling privaatrecht hebben me bijna zes jaar lang een weergalozige tijd bezorgd, waar ik nu al met heimwee op terugblik.

Er zijn bovendien talrijke personen die niets met de Valk te maken hebben, die me de afgelopen jaren hebben bijgestaan. Ik dank mijn UA-vrienden, met wie ik het al meer dan tien jaar over zo veel meer dan rechten kan hebben. Onze ontmoetingen zijn steeds de perfecte gelegenheid geweest om eens helemaal niet met die nietigheid bezig te zijn. Dankzij jullie hulp bleef die nietigheid toch enigszins binnen de perken. Ook mijn andere vrienden wens ik te bedanken voor de ontelbare avonden met boardgames, foto's van vakanties en goede gesprekken: meer kan ik me niet wensen.

Ook mijn familie zou ik van harte willen bedanken voor de steun en interesse. Steeds weer kijk ik uit naar onze gezellige familiefeesten waar we het gelukkig niet te veel over ons onderzoek hebben, maar over dingen die er wel toe doen. Mijn grootmoeders dank ik in het bijzonder voor hun vurige aanmoedigingen, hun niet-aflatende liefde en oprechte betrokkenheid voor alles wat ik doe, waaronder het schrijven van een proefschrift. Ook de moeder van Janna dank ik voor de gastvrije ontvangst, waardoor ik me van in het begin ook bij haar heb thuis gevoeld.

Mijn ouders en zus wens ik te bedanken voor alle interesse, steun en aansporingen. Papa en mama, bedankt om me alle kansen te geven, om me aan te sporen om talen bij te studeren, om op kot te gaan, om (meermaals) op Erasmus te gaan en om de wereld te gaan ontdekken. Katrien, bedankt voor de vele goede babbels, de verrijkende reizen en je doeltreffende hulp om dit alles niet te ernstig te nemen.

Dan rest er mij nog één iemand om te bedanken: mijn vriendin Janna. Bijna acht jaar lang heb jij moeten leven met mijn enthousiasme over alles wat met nietigheid te maken heeft. Ook in onze vrije tijd was je er niet van verlost: historische series, architectuur, schilderkunst... in ongeveer alles vond ik wel een aanknopingspunt met dit onderzoek. Jouw berustende zucht en liefdevolle geduld zijn ongeëvenaard. Jouw steun en aanmoedigingen hebben mij vleugels en vertrouwen gegeven. Jij hebt mij de moed gegeven om gewaagde keuzes te maken, om mijn ideeën zonder compromissen verder vorm te durven geven. Dankzij jou heb ik het aangedurfd om nietigheid anders te benaderen, goed wetende dat de kans zeer klein was dat er iets zinvols zou uitkomen. Elke dag opnieuw besepte ik dat het met jou aan mijn zijde wel zou goedkomen, ook al zou dat proefschrift op niets uitdraaien. Janna, ik kan je niet genoeg bedanken voor alles wat je dag in dag uit doet. Aan jou draag ik dan ook mijn proefschrift op.

LIJST VAN AFKORTINGEN

Dit werk volgt www.rechtsaf.be voor de afkortingen van zowel binnen- als buitenlandse tijdschriften. De onderstaande lijst geeft de overige afkortingen weer.

BGB	<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i>
BGH	<i>Bundesgerichtshof</i>
Cce	<i>Código Civil de España</i> (Spaans Burgerlijk Wetboek)
Ccf	<i>Code civil français</i> ([gedeeltelijk vernieuwd] Frans Burgerlijk Wetboek)
Cci	<i>Codice civile italiano</i> (Italiaans Burgerlijk Wetboek)
C.cons.I.	<i>Codice del consumo italiano</i> (Italiaans Wetboek inzake consumentenrechten)
CEC	<i>Code européen des contrats</i>
DCFR	<i>Draft Common Frame of Reference</i>
<i>Enc.dir.</i>	<i>Enciclopedia del diritto</i>
<i>Enc.giur.</i>	<i>Enciclopedia giuridica Treccani</i>
<i>J.Cl. civil</i>	<i>Jurisclasseur civil</i>
LCGC	<i>Ley 7/1998 de 13 de abril, sobre Condiciones Generales de la Contratación</i> (Wet 7/1998 van 13 april, inzake algemene voorwaarden in overeenkomsten)
NBW	<i>Nederlands Burgerlijk Wetboek</i>
<i>Noviss. Dig. it.</i>	<i>Novissimo digesto italiano</i>
PECL	<i>Principles of European Contract Law</i>
<i>Rass.dir.civ.</i>	<i>Rassegna di diritto civile</i>
<i>Rép.civ.Dalloz</i>	<i>Répertoire de droit civil Dalloz</i>
<i>Riv.dir.civ.</i>	<i>Rivista di diritto civile</i>
<i>Riv.dir.proc.</i>	<i>Rivista di diritto processuale</i>
<i>Riv.trim.dir.proc.civ.</i>	<i>Rivista trimestrale di diritto e procedura civile</i>
SeuffBl.	<i>Seufferts Blätter für die Rechtsanwendung</i>
UPICC	<i>UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law) Principles of International Commercial Contracts</i>

LIJST VAN VERKORT AANGEHAALDE LITERATUUR

Literatuur die ik vaak aanhaal, vermeld ik op verkorte wijze. Om in dit werk aan te geven welke literatuur verkort aangehaald wordt en welke niet, laat ik (enkel) bij verkort aangehaalde werken de initialen weg. Indien het weglaten van de initialen zou leiden tot dubbelzinnigheid, behoud ik ze.

AL KHOURY, *diss.*, 2011.

AL KHOURY, W., *Des nullités en matière civile – Essai de reconstitution d’une théorie en droit français et libanais en considération des perspectives européennes et internationales*, onuitg. doctoraal proefschrift Montpellier, 2011, viii + 609.

ALLEMEERSCH, *diss.*, 2007.

ALLEMEERSCH, B., *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, Intersentia, 2007, xxvii + 671 p.

BAECK, *TPR* 2008.

BAECK, J., “(Feitelijk) vooruitlopen op de vernietiging en de ontbinding van contracten”, *TPR* 2008, 321-374.

BAECK, *diss.*, 2012.

BAECK, J., *Restitutie na vernietiging of ontbinding van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2012, xix + 371.

BARBAIX, *diss.*, 2008.

BARBAIX, R., *Het contractuele statuut van de schenking*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 1130 p.

BASTIAEN en THOREAU, “Nullités”, 1991.

BASTIAEN, V. en THOREAU, G., “Les nullités en droit civil” in VIEUJEAN, E. (ed.), *Les nullités en droit belge: sanctions du vice et conséquences*, Luik, Ed. Jeune barreau du Liège, 1991, 9-115.

BeckOGK/[auteur], § [paragraafnummer] BGB, [jaar].

GSELL, B., KRÜGER, W., LORENZ, S. en MAYER, J. (eds.), *beck-online.GROSSKOMMENTAR – BeckOGK*, München, Beck, diverse jaren.

BORK, *AT*, 2016.

BORK, R., *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Gesetzbuchs*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2016, xxxiii + 767 p.

CANARIS, *Vertrauenshaftung*, 1971.

CANARIS, C.-W., *Die Vertrauenshaftung im deutschen Privatrecht*, München, Beck, 1971, xxxviii + 567 p.

CANARIS, *Systemdenken*, 1983.

CANARIS, C.-W., *Systemdenken und Systembegriff in der Jurisprudenz entwickelt am Beispiel des deutschen Privatrechts*, Berlijn, Duncker und Humblot, 1983, 169 p.

- CAUFFMAN, *diss.*, 2005.
CAUFFMAN, C., *De verbindende eenzijdige belofte*, Antwerpen, Intersentia, 2005, xl + 952 p.
- CLAEYS, “Nietigheid”, 2003.
CLAEYS, I., “Nietigheid van contractuele verbintenissen in beweging” in ORDE VAN ADVOCATEN TE KORTRIJK (ed.), *Sancties en nietigheden*, Brussel, Larcier, 2003, 267-332.
- CORNELIS, *Algemene theorie*, 2000.
CORNELIS, L., *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 997 p.
- DCFR – Full edition, 2009.
VON BAR, C., CLIVE, E. en SCHULTE-NÖLKE, H. (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Full Edition*, 2009, 4795 p.
- DE BOECK, “Dwaling en bedrog”, 2006.
DE BOECK, A., “De wilsgebreken dwaling en bedrog vandaag. Responsabilisering en ankerplaats voor de precontractuele informatieverplichting” in VAN RANSBEECK, R. (ed.), *Wilsgebreken*, Brugge, die Keure, 37-100.
- DE BONDT, *TBBR* 1996.
DE BONDT, W., “De wilsgebreken herbekeken. Een studie van de wilsgebreken uitgaande van een feitelijke analyse van de wils- en toestemmingsdefecten”, *TBBR* 1996, 369-403.
- DEL CORRAL, *diss.*, 2013.
DEL CORRAL, J., *De leveringsplicht bij de overdracht van roerende lichamelijke goederen*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 629.
- DE PAGE, *Traité*, [deel], [jaar].
DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, X dln., Brussel, Bruylant, 1949-1975.
- DE POTTER, *diss.*, 2017.
DE POTTER DE TEN BROECK, M., *Gewijzigde omstandigheden in het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 438 p.
- DI MARZIO, *Nullità*, 2008.
DI MARZIO, F., *La nullità del contratto*, Padua, Cedam, 2008, 1159 p.
- DEMARSIN, “Dwaling”, 2013.
DEMARSIN, B., “Clauses in verband met dwaling” in *Gemeenrechtelijke clauses*, I, Antwerpen, Intersentia, 2013, 397-471.
- DUPONT, “Nullité”, 2006.
DUPONT, M., “Nullité absolue et nullité relative” in P. WÉRY (ed.), *La nullité des contrats*, Brussel, Larcier, 2006, 33-82.
- EYBEN, “Prescription”, 2006.
EYBEN, C., “La prescription des actions en nullité et l’exception de nullité” in P. WÉRY (ed.), *La nullité des contrats*, Brussel, Larcier, 165-228.
- FLUME, *Das Rechtsgeschäft*, 1965.
FLUME, W., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, II, *Das Rechtsgeschäft*, Berlijn, Springer, 1965, viii + 939 p.
- FRUY en VANDENBERGHE, “Effets de la nullité”, 2017.

- FRUY, G. en VANDENBERGHE, N., “Les effets de la nullité du contrat” in C. DEL-FORGE en J. VAN MEERBEECK (eds.), *Les nullités en droit des contrats*, Limal, Anthemis, 2017, 269-308.
- GEELHAND, *diss.*, I, 1994.
- GEELHAND, N., *Belangenafweging in het huwelijksvermogensrecht*, I, *Het vertrouwensbeginsel als instrument van belangenafweging in het burgerlijke recht, i.h.b. in het huwelijksvermogensrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1994, 953 p.
- GEELHAND, *diss.*, II, 1994.
- GEELHAND, N., *Belangenafweging in het huwelijksvermogensrecht*, II, (*Rechtsvergelijkend*) *overzicht van de toepassing van het vertrouwensbeginsel in het huwelijksvermogensrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1994, 844 p.
- GEELHAND, *Vertrouwensbeginsel in het erfrecht*, 1995.
- GEELHAND, N., *Het vertrouwensbeginsel als instrument van belangenafweging in het erfrecht*, Antwerpen, Maklu, 1995, 397 p.
- GHESTIN *et al.*, *Formation*, II, 2013.
- GHESTIN, J., LOISEAU, G. en SERINET, Y.-M., *La formation du contrat*, II, *L'objet et la cause – Les nullités*, Parijs, LGDJ, 2013, 1680 p.
- GHYSELEN, *diss.*, 1996.
- GHYSELEN, M., *Fiscale gevolgen van nietige rechtshandelingen*, Kalmthout, Biblo, 1996, 390 p.
- GOUX, *TBBR* 2000.
- GOUX, C., “L’erreur, le dol et la lésion qualifiée: analyse et comparaisons”, *TBBR* 2000, 6-42.
- GRIGOLEIT en HERRESTHAL, *AT*, 2015.
- GRIGOLEIT, H. en HERRESTHAL, C., *BGB Allgemeiner Teil*, München, Beck, 2015, 294 p.
- GRIMALT SERVERA, *Ensayo*, 2008.
- GRIMALT SERVERA, P., *Ensayo sobre la nulidad del contrato en el Código civil. Revisión crítica de la categoría de la anulabilidad*, Granada, Comares, 2008, 151 p.
- HARTKAMP en SIEBURGH, 6-III, 2014.
- HARTKAMP, A. en SIEBURGH, C., *Verbintenissenrecht – Algemeen overeenkomstenrecht* in *Mr. C. Asser’s Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht*, 6-III, Deventer, Kluwer, 2014, 776 p.
- HIJMA, *diss.*, 1988.
- HIJMA, J., *Nietigheid en vernietigbaarheid van rechtshandelingen*, Deventer, Kluwer, 1988, 430 p.
- HIJMA *et al.*, *Rechtshandeling en overeenkomst*, 2013.
- HIJMA, J., VAN DAM, C., VAN SCHENDEL, W. en VALK, W., *Rechtshandeling en Overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2013, 345 p.
- HKK/[auteur], “§ [paragraafnummer]”, 2003.
- SCHMOECKEL, M., RÜCKERT, J. en ZIMMERMANN, R. (eds.), *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB – Band I – Allgemeiner Teil, §§ 1-240*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003.
- HÜBNER, *AT*, 1996.
- HÜBNER, H., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, Berlin, De Gruyter, 1996, herdruk 2013, 598 p.

- JAFFERALI, *diss.*, 2014.
JAFFERALI, R., *La rétroactivité dans le contrat*, Brussel, Bruylant, 2014, xv + 1315 p.
- JANSEN, *diss.*, 2009.
JANSEN, R., *Beschikkings(on)bevoegdheid*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 931 p.
- JAPIOT, *diss.*, 1909.
JAPIOT, R., *Des nullités en matière d'actes juridiques – Essai d'une théorie nouvelle*, Parijs, A. Rousseau, 1909, 964 p. (herdrukt in Parijs, Éditions La Mémoire du Droit, 2017).
- Jauernig/[auteur], § [paragraafnummer] BGB, 2014.
STÜRNER, R. (ed.), *Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch mit Allgemeinem Gleichbehandlungsgesetz (Auszug) – Kommentar*, München, Beck, 2014, xlv + 2367 p.
- KÖHLER, AT, 2015.
KÖHLER, H., *BGB Allgemeiner Teil*, München, Beck, 2015, xix + 317 p.
- KÖVECSES, *Metaphor*, 2010.
KÖVECSES, Z., *Metaphor – A Practical Introduction*, Oxford, OUP, 2010, 375 p.
- KRESS, “Coherence”, 1996.
KRESS, K., “Coherence” in PATTERSON, D. (ed.), *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, Cambridge, Blackwell, 1996, 533-552.
- KRUIITHOF *et al.*, TPR 1994.
KRUIITHOF, R., BOCKEN, H., DE LY, F. en DE TEMMERMAN, B., “Overzicht van rechtspraak (1981-1992) – Verbintenissenrecht”, TPR 1994, 171-721.
- LARENZ en WOLF, AT, 2004.
LARENZ, K. en WOLF, M., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, München, Beck, 2004, xviii + 985 p.
- LAURENT, *Principes*, [deel].
LAURENT, F., *Principes de droit civil français*, XXXIII dln., Brussel, Bruylant, 1869-1878.
- LEENEN, AT, 2011.
LEENEN, D., *BGB Allgemeiner Teil: Rechtsgeschäftslehre*, Berlijn, De Gruyter, 2011, 462 p.
- LENAERTS, *diss.*, 2013.
LENAERTS, A., *Fraus omnia corrumpit in het privaatrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 547 p.
- MARCHANDISE, *Prescription*, 2014.
MARCHANDISE, M., *Traité de droit civil belge*, VI, *La prescription*, Brussel, Bruylant, 2014, 588 p.
- MARTIN DE LA MOUTTE, *diss.*, 1951.
MARTIN DE LA MOUTTE, J., *L'acte juridique unilatéral: essai sur sa notion et sa technique en droit civil*, Parijs, Bernard frères, 1951, 343 p.
- MEDICUS, AT, 2002.
MEDICUS, D., *Allgemeiner Teil des BGB*, Heidelberg, Müller, 2002, xxxiv + 494 p.
- MK/[auteur], § [paragraafnummer] BGB, 2012.
SÄCKER, F.-J. en RIXECKER, R. (eds.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB*, XI dln., München, Beck, 2012.
- NUDELHOLC, S., *RCJB* 1988.

- NUDELHOLC, S., “Les incidences de la théorie des risques sur les restitutions consécutives à l’annulation d’un contrat” (noot onder Cass. 13 september 1985), *RCJB* 1988, 223-240.
- PAWLOWSKI, *Rechtsgeschäftliche Folgen*, 1966.
- PAWLOWSKI, H.-M., *Rechtsgeschäftliche Folgen nichtiger Willenserklärungen*, Göttingen, Otto Schwarz & Co, 1966, xiv + 365 p.
- PEERAER, “Actuele ontwikkelingen”, 2015.
- PEERAER, F., “Actuele ontwikkelingen inzake de totstandkoming en nietigheid van contracten en contractuele bedingen” in S. STIJNS (ed.), *Verbintenissenrecht – Thema nr. 95*, Brugge, die Keure, 2015, 45-78.
- PEERAER, “Conversie”, 2014.
- PEERAER, F., “Nietigverklaring vs. gerechtelijke conversie van een contract of van een contractueel beding” in S. STIJNS en P. WÉRY (eds.), *Le juge et le contrat – De rol van de rechter in het contract*, Brugge, die Keure, 2014, 321-372 – ook beschikbaar via <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/453912>.
- PEERAER, *TBBR* 2013.
- PEERAER, F., “Het volledige verbod op herziening van onrechtmatige bedingen: de botte bijl van het Hof van Justitie?” (noot onder HvJ 14 juni 2012), *TBBR* 2013, 320-331 – ook beschikbaar via <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/410558>.
- PEERAER, *TPR* 2013.
- PEERAER, F., “De verhouding tussen openbare orde en dwingend recht *sensu stricto* in het Belgische verbintenissenrecht”, *TPR* 2013, 2705-2805 – ook beschikbaar via <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/449646>.
- PEERAER, *TPR* 2016.
- PEERAER, F., “Nietigheid op maat: proportionaliteit en werkzaamheid bij partiële nietigheid, reductie en conversie”, *TPR* 2016, 179-247.
- PEERAER en STIJNS, “Proportionnalité”, 2017.
- PEERAER, F. en STIJNS, S., “La proportionnalité de la nullité: l’inefficacité ou un nouveau souffle pour l’inexistence?” in C. DELFORGE en J. VAN MEERBEECK (eds.), *Les nullités en droit des contrats*, Limal, Anthemis, 2017, 221-268. Ook vertaald (en licht geüpdatet) als PEERAER, F. en STIJNS, S., “De proportionaliteit van de nietigheid: de onwerkzaamheid of een nieuwe adem voor de onbestaanbaarheid?”, *TBBR* 2017, 374-399.
- PEPELIER, *diss.*, 1997.
- PEPELIER, P., *Rechtszekerheid als beginsel voor behoorlijke regelgeving*, Antwerpen, Intersentia, 1997, 680 p.
- PEPELIER, *Wet in de tijd*, 1999.
- PEPELIER, P., *Toepassing van de wet in de tijd in APR*, Antwerpen, Kluwer, 215 p.
- RAUWS, *diss.*, 1987.
- RAUWS, W., *Civielrechtelijke beëindigingswijzen van de arbeidsovereenkomst: nietigheid, ontbinding en overmacht*, Antwerpen, Kluwer, 1987, 874 p.
- REGOUT, “Prescription”, 2017.
- REGOUT, M., “La prescription de l’action en nullité” in C. DELFORGE en J. VAN MEERBEECK (eds.), *Les nullités en droit des contrats*, Limal, Anthemis, 2017, 309-321.
- RENARD *et al.*, *Théorie générale*, 1957.

- RENARD, C., VIEUJEAN, E. en HANNEQUART, Y., *Les nouvelles*, IV, *Théorie générale des obligations*, Brussel, Larcier, 1957, 806 p.
- RENARD en VIEUJEAN, *Ann.fac.dr.Lg.* 1962.
- RENARD, C. en VIEUJEAN, E., “Nullité, inexistence et annulabilité en droit civil belge”, *Ann.fac.dr.Lg.* 1962, 243-294.
- REYNTJENS, *Jura Falc.* 2013-14.
- REYNTJENS, T., “Toepassing van een nieuwe wet op een lopende overeenkomst”, *Jura Falc.* 2013-14, 711-737.
- RONSE, *TPR* 1965.
- RONSE, J., “Gerechtelijke conversie van nietige rechtshandelingen”, *TPR* 1965, 199-227.
- RUTTEN, *diss.*, 2011.
- RUTTEN, S., *De betaling. Juridische aard en rechtsgevolgen*, Antwerpen, Intersentia, 2011, xx + 350 p.
- SAGAERT, *Goederenrecht*, 2014.
- SAGAERT, V., *Goederenrecht in Beginselen van Belgisch privaatrecht*, Mechelen, Kluwer, 2014, xxviii + 785 p.
- SADI, *diss.*, 2015.
- SADI, D., *Essai sur un critère de distinction des nullités en droit privé*, Parijs, Mare & Martin, 2015, 668 p.
- SCALISI, *Invalidità e inefficacia*, 2011.
- SCALISI, V., *Il contratto in trasformazione – Invalidità e inefficacia della transizione al diritto europeo*, Milaan, Giuffrè, 2011, 464 p.
- STAROSSELETS, “Effet”, 2001.
- STAROSSELETS, T., “Effet de la dissolution ex tunc” in P. WÉRY (ed.), *La fin du contrat*, Luik, CUP, 2001, 195-260.
- STAROSSELETS, “Effets”, 2006.
- STAROSSELETS, T., “Effets de la nullité” in P. WÉRY (ed.), *La nullité des contrats*, Brussel, Larcier, 2006, 229-279.
- Staudinger/[auteur], § [paragraafnummer] BGB, [jaar].
- J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, CVI dln., München, sellier, 2001-2014.
- STIJNS, *diss.*, 1994.
- STIJNS, S. *De gerechtelijke en de buitengerechtelijke ontbinding van overeenkomsten*, Antwerpen, Maklu, 1994, 706 p.
- STIJNS, “Dissolution”, 2008.
- STIJNS, S., “La dissolution du contrat par un acte unilatéral” in *La volonté unilatérale dans le contrat*, Brussel, JBB, 2008, 325-426.
- STIJNS, *Leerboek*, [deel], [jaar].
- STIJNS, S. *Leerboek verbintenissenrecht*, III dln., Brugge, die Keure, 2005-2013.
- STIJNS, “Nietigheid”, 2002.
- STIJNS, S., “Nietigheid van het contract als sanctie bij zijn totstandkoming” in SMITS, J. en STIJNS, S. (eds.), *Totstandkoming van de overeenkomst naar Belgisch en Nederlands recht*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 225-264.
- STIJNS en SAMOY, “Confiance légitime”, 2007.

- STIJNS, S. en SAMOY, I., “La confiance légitime en droit des obligations” in STIJNS, S. en WÉRY, P. (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, 47-98.
- STORME, M.E., *diss.*, 1990.
- STORME, M.E., *De invloed van de goede trouw op de kontraktuele schuldvorderingen*, Brussel, Story-Scientia, 1990, 544 p.
- STORME, M.E., *TPR* 1990.
- STORME, M.E., “De goede trouw in het geding? De invloed van de goede trouw in het privaats proces- en bewijsrecht”, *TPR* 1990, 353-543.
- STORME, M.E., *TPR* 1997.
- STORME, M.E., “Rechtszekerheid en vertrouwensbeginsel in het Belgisch verbintenissenrecht”, *TPR* 1997, 1861-1935.
- STORME, M.E., “Uitwendige gevolgen”, 1995.
- STORME, M.E., “De uitwendige rechtsgevolgen van verbintenissen uit overeenkomst en andere persoonlijke rechten: zgn. derde-medeplichtigheid aan wanprestatie, pauliana en aanverwante leerstukken” in *Overeenkomsten en derden: De externe gevolgen van overeenkomsten en de derdemedeplichtigheid*, Brussel, Vlaams Pleitgenootschap – JBB, 1995, 119-183.
- STORME, M.E., *Deel II en v.*, 2016.
- STORME, M.E., *Zekerheden- en insolventierecht*, Deel II en v., Matthias E. Storme, Gent-Mariakerke, 2016, 1197 p. (beschikbaar op <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/Insolventierecht2015.pdf>, laatst geraadpleegd op 23 oktober 2017).
- SWAENEPOEL, *diss.*, 2011.
- SWAENEPOEL, E., *Toetsing van het contractuele evenwicht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 822 p.
- TAILLEU en WILLEMS, “Topics”, 2015.
- TAILLEU, S. en WILLEMS, K., “Topics verjaring in het vermogensrecht: onbekend maakt onbemind?” in *Patrimonium 2015*, Brugge, die Keure, 2015, 287-331.
- TANGHE, *diss.*, 2015.
- TANGHE, T., *Gedeeltelijke ontbinding en vernietiging van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 345 p.
- TANGHE, *TPR* 2012.
- TANGHE, T., “Rit langs de drie gerechtelijke wegen bij aantasting van een overeenkomst door een nietigheidsgrond”, *TPR* 2012, 705-759.
- TERRÉ *et al.*, *Les obligations*, 2013.
- TERRÉ, F., SIMLER, P. en LEQUETTE, Y., *Droit Civil – Les obligations*, Parijs, Dalloz, 2013, 1594 p.
- UFFMANN, *Verbot*, 2010.
- UFFMANN, K., *Das Verbot der geltungserhaltenden Reduktion*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2010, 317 p.
- VAN DE VOORDE, *diss.*, 2017.
- VAN DE VOORDE, J., *De verkrijgende verjaring. De nalatenschap van Rome heroverwogen*, onuitg. doctoraal proefschrift Universiteit Antwerpen, 2017, xli + 982 p.
- VAN GERVEN, *Algemeen deel*, 1987.
- VAN GERVEN, W., *Algemeen deel* in *Beginselen van Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1987, vi + 519 p.

- VAN GERVEN en LIERMAN, *Algemeen deel*, 2010.
- VAN GERVEN, W. en LIERMAN, S., *Algemeen Deel Veertig jaar later. Privaat- en publiekrecht in een meergelaagd kader van regelgeving, rechtsvorming en regeltoepassing in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 603 p.
- VAN GERVEN en VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, 2015.
- VAN GERVEN, W. en VAN OEVELEN, A., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 728 p.
- VAN OEVELEN *et al.*, “Ambtshalve inroepbaarheid”, 2012.
- VAN OEVELEN, A., RUTTEN, S. en DUPON, F., “Ambtshalve inroepbaarheid van Europees consumentenrecht, materieelrechtelijk en procesrechtelijk beschouwd” in STRAETMANS, G. en ROZIE, M. (eds.), *Doorwerking van het Europese recht in de nationale rechterlijke praktijk*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 95-124.
- VAN OMMESLAGHE, *Traité*, [deel], 2013.
- VAN OMMESLAGHE, P., *De Page – Traité de droit civil belge – Tome II – Les obligations*, III dln., Brussel, Bruylant, 2013.
- VAN SCHAICK, *diss.*, 1994.
- VAN SCHAICK, A., *Contractsvrijheid en nietigheid – Beschouwingen vanuit rechts-historisch en rechtsvergelijkend perspectief over de overeenkomst zonder oorzaak*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, 399 p.
- VAN ZUYLEN, “Ordre public”, 2011.
- VAN ZUYLEN, J., “L’ordre public et le droit impératif dans les contrats spéciaux” in WÉRY, P. (ed.), *Chronique de jurisprudence en matière de contrats spéciaux*, Limal, Anthemis, 2011, 89-148.
- VAN ZUYLEN, “Les rapports”, 2013.
- VAN ZUYLEN, J., “Les rapports entre la loi (impérative, supplétive) et l’autonomie de la volonté” in HACHEZ, I., CARTUYVELS, Y., DUMONT, H., GÉRARD, P., OST, F. en VAN DE KERCHOVE, M. (eds.), *Les sources du droit revisitées – Volume 2 – normes internes infraconstitutionnelles*, Limal, Anthemis, 2013, 847-888.
- VERMANDER, *diss.*, 2014.
- VERMANDER, F., *De opzegging van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 1060 p.
- VON KUEGELGEN, “Réflexions”, 2000.
- VON KUEGELGEN, M., “Réflexions sur le régime des nullités et inopposabilités” in FORIERS, P.-A. (ed.), *Les obligations contractuelles*, Brussel, JBB, 2000, 569-628.
- WÉRY, *Droit des obligations*, I, 2011.
- WÉRY, P., *Droit des obligations – Volume 1: Théorie générale du contrat*, Brussel, Larcier, 2011, 1044 p.
- WÉRY, *Droit des obligations*, II, 2016.
- WÉRY, P., *Droit des obligations – Volume 2: Les sources des obligations extracontractuelles – Le régime général des obligations*, Brussel, Larcier, 2016, 1015 p.
- WÉRY, *RCJB* 2016.
- WÉRY, P., “Une nouvelle application de la flexibilité des sanctions dans le contentieux contractuel: la nullité partielle d’une clause illicite” (noot onder Cass. 25 juni 2015), *RCJB* 2016, 387-433.
- WINDSCHEID, *Ungültigkeit*, 1847.

WINDSCHEID, B., *Zur Lehre des Code Napoleon von der Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte*, Düsseldorf, J. Buddens, 1847, 346 p.

WITHOFS, *TPR* 2016.

WITHOFS, V., “Bevoegdheden als categorie van subjectieve rechten: afbakening, kenmerken en juridisch regime”, *TPR* 2016, 433-484.

WOLF en NEUNER, *AT*, 2012.

WOLF, M. en NEUNER, J., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, München, Beck, 2012, xviii + 719 p.

WYLLEMAN, *diss.*, 2005.

WYLLEMAN, A., *Contracteren en procederen met wilsonbekwamen en wilsgestoor-*
den, Mechelen, Kluwer, 2005, 586 p.

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1.	Kernvraag methodologisch kader.	18
Figuur 2.	Concretisering billijkheid.	20
Figuur 3.	Semiotische driehoek	45
Figuur 4.	Het drieledige metonymische proces van rechtsgevolg tot overeenkomst	66
Figuur 5.	De metaforische uitwerking van ‘overeenkomst’ tot ‘schijn van geldigheid’	88
Figuur 6.	De verschillende verhoudingen bij borgtocht.	206
Figuur 7.	Bewinds- en beschikkingshandelingen als taalhandelingen . .	240
Figuur 8.	Enkele voorbeelden van aspectiviteit in het Nederlands.	253
Figuur 9.	Drie aspecten van wilsverklaringen	255
Figuur 10.	Onderlinge verhouding tussen geldigheid, werkzaamheid en doeltreffendheid	257
Figuur 11.	Drie beginselen van geoorloofdheid.	261
Figuur 12.	Drie oriëntaties.	266
Figuur 13.	Schema werkzaamheidsvereisten	275
Figuur 14.	Overzicht van enkele geldigheids- en werkzaamheidsver- eisten	288
Figuur 15.	De gedachtegang achter het axioma dat nietigheid een radicale sanctie is.	293
Figuur 16.	Cognitieve achtergrond van de gevolgen van de verplichte rechterlijke tussenkomst.	408
Figuur 17.	Basisschema	448
Figuur 18.	Rechtsbescherming als schild	485
Figuur 19.	Vormen van ongeldigheid	539
Figuur 20.	Schematisch overzicht van de uitgestrektheid van de nie- tigheid	583
Figuur 21.	Toebedeling tegenprestatierisico bij restitutie na nietigheid . .	666
Figuur 22.	Rechtsbescherming als zwaard	672
Figuur 23.	Conflict restitutieschuldeiser A met C (bijzondere rechts- opvolger van B).	677
Figuur 24.	Conflict restitutieschuldeiser A met ([andere] schuldeisers van B).	678
Figuur 25.	De weg naar een consistent en coherent kader voor de nietigheid	763

LIJST VAN GEBRUIKTE AFBEELDINGEN EN PICTOGRAMMEN

Tenzij anders aangeduid, zijn de afbeeldingen en pictogrammen die in dit werk worden gebruikt, ontleend aan Freepik, via www.flaticon.com. De in de lijst van figuren op p. xxix vermelde figuren zijn van eigen hand.

Icoon gemaakt door Smashicons op www.flaticon.com

Icoon gemaakt door Webalys Freebies op www.flaticon.com

Icoon gemaakt door Eucalyp op www.flaticon.com

Icoon gemaakt door Smashicons op www.flaticon.com

Icoon gemaakt door Prosymbols op www.flaticon.com

INHOUD

<i>Voorwoord</i>	ix
<i>Dankwoord</i>	xiii
<i>Lijst van afkortingen</i>	xvii
<i>Lijst van verkort aangehaalde literatuur</i>	xix
<i>Lijst van figuren</i>	xxix
<i>Lijst van gebruikte afbeeldingen en pictogrammen</i>	xxxii
INLEIDING	1
Afdeling 1. Probleemstelling	1
Onderafdeling 1. Juridische probleemstelling	1
Onderafdeling 2. Cognitieve probleemstelling	10
Afdeling 2. Doelstellingen	11
Onderafdeling 1. Juridische doelstelling	11
Onderafdeling 2. Cognitieve doelstelling	12
Afdeling 3. Onderzoeksvragen	12
Onderafdeling 1. Juridische onderzoeksvragen	12
Onderafdeling 2. Cognitieve onderzoeksvragen	14
Afdeling 4. Onderzoeksmethode	15
Onderafdeling 1. Onderzoeksmethode voor de juri- dische onderzoeksvragen	15
§ 1. Coherentie	16
§ 2. Methodologisch kader	17
A. Schematisch overzicht	18
B. Toelichting	20
§ 3. Kernbegrippen	29
§ 4. Rechtsvergelijking	36
Onderafdeling 2. Onderzoeksmethode voor de cognitieve onderzoeksvraag	41
Afdeling 5. Afbakening van het onderwerp	47
Afdeling 6. Opbouw	49
Onderafdeling 1. Opbouw van het werk	49
Onderafdeling 2. Opbouw van de afzonderlijke delen ...	50
Afdeling 7. Twee rode draden	53

DEEL I.	
HET BEGRIP NIETIGHEID	55
Inleiding	
Titel I. De aard van de nietigheid: een sanctie?	59
Titel II. Het toepassingsgebied van de nietigheid	63
Hoofdstuk 1. Hedendaagse opvattingen	63
Afdeling 1. Drie strekkingen.	63
Afdeling 2. Analyse.	65
Onderafdeling 1. Cognitieve achtergrond	65
Onderafdeling 2. Betekenis voor het toepassings- gebied van de nietigheid	71
Hoofdstuk 2. Gebreken van de hedendaagse opvattingen	76
Hoofdstuk 3. Bouwstenen.	79
Afdeling 1. Een andere invulling van het rechtshandelsbegrip.	79
Onderafdeling 1. Gebreken van de dominante invulling	79
§ 1. Theoretische gebreken	80
§ 2. Onderscheid tussen nietige en zgn. ‘niet- bestaande’ overeenkomsten.	80
A. Beschrijving van de dominante analyse.	82
B. Gebreken van de ‘schijn van geldigheid’ als criterium	82
C. Verklaring van de gebreken	86
Onderafdeling 2. Alternatieve invullingen en hun onvolkomenheden	90
§ 1. Alternatieve invullingen.	90
A. Weg met de wil van de <i>agens</i>	91
B. Tempering van de wil van de <i>agens</i>	91
C. Hogere eisen aan de wil van de <i>agens</i>	92
§ 2. Evaluatie	94
A. Weg met de wil van de <i>agens</i>	94
B. Tempering van de wil van de <i>agens</i>	94
C. Hogere eisen aan de wil van de <i>agens</i>	95
Afdeling 2. De wilsverklaring.	96
Onderafdeling 1. Begripsomschrijving.	96
Onderafdeling 2. Nadere uitwerking.	97
Onderafdeling 3. Gevolgen.	102
§ 1. Gevolgen voor het begrip ‘overeenkomst’	103
§ 2. Bijkomende gevolgen	108
A. Cass. 9 januari 1936.	108

	B. Cass. 21 oktober 1971	108
	C. Trierer en Hamburger-casussen	109
Hoofdstuk 4. Alternatieve benadering		111
Afdeling 1. Centrale beginselen en begrippen		112
Onderafdeling 1. Basisbeginsel: autonomie		112
Onderafdeling 2. Wilsverklaringen en andere gedragingen		115
Afdeling 2. Twee soorten rechtsgevolgen		115
Tussenbesluit bij Titel II		117
Titel III. Nietigheidsgronden		119
Hoofdstuk 1. Hedendaagse meerderheidsopvatting		119
Afdeling 1. Het begrip ‘geldigheidsvereisten’		120
Onderafdeling 1. Uitgangspunt		121
Onderafdeling 2. De invloed van nieuwe normen		122
§ 1. Enkele overgangsrechtelijke begrippen en principes		122
§ 2. Toepassing op het overeenkomstenrecht		127
§ 3. Kritiek		130
§ 4. Alternatief model		133
Afdeling 2. De concrete geldigheidsvereisten		137
Onderafdeling 1. Toestemming		137
§ 1. Feitelijke geschiktheid		139
A. Begripsomschrijving		139
B. Toepassingsvereisten		140
C. Relevante factoren		141
§ 2. Afwezigheid van dwaling		144
A. Begripsomschrijving		144
B. Toepassingsvereisten		146
C. Relevante factoren		150
§ 3. Afwezigheid van bedrog		155
A. Begripsomschrijving		155
B. Toepassingsvereisten		156
C. Relevante factoren		160
§ 4. Afwezigheid van geweld		161
A. Begripsomschrijving		161
B. Toepassingsvereisten		162
C. Relevante factoren		163
§ 5. Afwezigheid van benadeling		163
A. Begripsomschrijving		163
B. Toepassingsvereisten		165
C. Relevante factoren		166

§ 6. Afwezigheid van misbruik van omstandig- heden	166
A. Begripsomschrijving	166
B. Toepassingsvereisten	170
C. Relevante factoren	172
Onderafdeling 2. Bekwaamheid	173
§ 1. Begripsomschrijving	173
A. Rechtsbekwaamheid	175
B. Handelingsbekwaamheid	177
1. Niet-ontvoogde minderjarigen	178
2. Beschermd meerderjarigen	183
C. Toepassingsvereisten	185
D. Relevante factoren	190
Onderafdeling 3. Voorwerp	192
§ 1. Het begrip ‘voorwerp’ en zijn rol in de hedendaagse meerderheidsopvatting	192
§ 2. Kritiek	196
Onderafdeling 4. Oorzaak	199
§ 1. Het begrip ‘oorzaak’ en zijn rol in de heden- daagse meerderheidsopvatting	200
§ 2. Kritiek	206
Onderafdeling 5. Conformiteit met dwingende normen	211
§ 1. Begripsomschrijving	212
§ 2. Conformiteit met dwingende normen als geldigheidsvereiste	221
Hoofdstuk 2. Gebreken van de hedendaagse meerderheidsopvatting	228
Afdeling 1. Gebreken m.b.t. het begrip ‘geldigheidsvereiste’	228
Afdeling 2. Gebreken m.b.t. de concrete geldigheidsvereisten	230
Onderafdeling 1. Onbevoegde vertegenwoordiging	230
Onderafdeling 2. Benadeling	231
Onderafdeling 3. Juridische leveringshandelingen zonder uitwerking	234
Onderafdeling 4. Uitoefening van potestatieve rechten zonder uitwerking	235
Hoofdstuk 3. Bouwstenen	236
Afdeling 1. Wilsverklaringen als taalhandelingen	237
Afdeling 2. Bewinds- en beschikkingshandelingen	240
Onderafdeling 1. Begripsomschrijving	241
Onderafdeling 2. Bevoegdheid als gemeen vereiste	246
§ 1. Begripsomschrijving	246
§ 2. Onderscheid met aanverwante vereisten	247
A. Toestemming	248
B. Bekwaamheid	248

Afdeling 3. Drie aspecten van wilsverklaringen als taalhandelingen .	250
Hoofdstuk 4. Alternatieve benadering	258
Afdeling 1. Centrale beginselen	259
Onderafdeling 1. Basisbeginsel: geoorloofdheid	259
Onderafdeling 2. Resulterende beginselen: proporti- onaliteit en publiekrechtelijk vertrouwen.	264
§ 1. Proportionaliteitsbeginsel	265
§ 2. Publiekrechtelijk vertrouwensbeginsel	265
Afdeling 2. Begrippen	265
Onderafdeling 1. Drie oriëntaties	266
§ 1. Verklaringsgeoriënteerde vereisten	266
§ 2. Inhoudsgeoriënteerde vereisten	267
§ 3. Relatiegeoriënteerde vereisten.	268
Onderafdeling 2. Drie soorten vereisten.	268
§ 1. Bestaanbaarheidsvereisten.	269
§ 2. Geldigheidsvereisten.	270
A. Verklaringsgeoriënteerde vereisten.	270
B. Andere vereisten.	273
§ 3. Werkzaamheidsvereisten	274
A. Interne vs. externe vereisten.	275
B. Autonome vs. heteronome oorsprong.	276
C. Relatie- vs. inhoudsgeoriënteerde werk- zaamheidsvereisten	278
1. Relatiegeoriënteerd.	279
2. Inhoudsgeoriënteerd	282
§ 4. Wat met normwijzigingen?	284
Tussenbesluit bij Titel III	287
Titel IV. De omvang van de nietigheid	289
Hoofdstuk 1. Hedendaagse meerderheidsopvatting	290
Afdeling 1. Beschrijving	290
Afdeling 2. Cognitieve achtergrond.	292
Hoofdstuk 2. Gebreken van de hedendaagse meerderheidsopvatting	294
Hoofdstuk 3. Bouwstenen.	299
Hoofdstuk 4. Alternatieve benadering	304
Afdeling 1. Centrale beginselen	305
Onderafdeling 1. Basisbeginselen: autonomie en geoorloofdheid	305
Onderafdeling 2. Voortbouwend resulterend begin- sel: specificiteit	305
Afdeling 2. Uitwerking van het specificiteitsbeginsel.	307

Onderafdeling 1. Toepassingen van het specificiteitsbeginsel.....	307
§ 1. Toepassingen in het vermogensrecht.....	307
A. Nietigheid.....	307
B. Onwerkzaamheid.....	310
C. Rechtsmisbruik.....	323
§ 2. Andere toepassingen.....	324
Onderafdeling 2. Toepassing op de geschetste gebreken..	325
Afdeling 3. Impact op andere rechtsgevolgen.....	326
Tussenbesluit bij Deel I: eigen begripsomschrijving en onderscheid met aanverwante rechtsfiguren.....	327
DEEL II.	
DE AFDWINGING VAN NIETIGHEID.....	333
Inleiding.....	335
Titel I. Hedendaagse meerderheidsbenadering.....	339
Hoofdstuk 1. Afdwingingsmethode.....	339
Afdeling 1. Het principe van de verplichte rechterlijke tussenkomst..	339
Afdeling 2. De betwiste buitengerechtelijke vernietiging op partijverklaring.....	342
Afdeling 3. De aanvaarde ‘minnelijke vernietiging’.....	346
Hoofdstuk 2. Afdwingingsmodaliteiten.....	348
Afdeling 1. Afdwingingsbevoegde personen.....	348
Afdeling 2. Teloorgang van afdwingingsbevoegdheid.....	353
Onderafdeling 1. Teloorgang door louter tijdsverloop: verjaring en verval.....	353
§ 1. Verjaring.....	354
§ 2. Verval.....	357
Onderafdeling 2. Teloorgang door andere omstandigheden: bevestiging en regularisatie.....	359
§ 1. Bevestiging.....	360
§ 2. Regularisatie.....	364
Afdeling 3. Bewijslast.....	365
Onderafdeling 1. M.b.t. het al dan niet bestaan van een nietigheidsgrond.....	367
Onderafdeling 2. M.b.t. de aanvang en het verstrijken van de vernietigingstermijn.....	369
Onderafdeling 3. M.b.t. handelingen die als afstand gelden.....	370

Hoofdstuk 3. Rol van de rechter	370
Afdeling 1. Procedure op tegenspraak.....	372
Afdeling 2. Verstek.....	384
Titel II. Gebreken van de hedendaagse meerderheidsbenadering.....	389
Hoofdstuk 1. Gebreken m.b.t. de afdwingingsmethode	389
Afdeling 1. De verplichte rechterlijke tussenkomst wordt niet verantwoord	390
Afdeling 2. De verplichte rechterlijke tussenkomst wordt niet consequent toegepast.....	393
Afdeling 3. De verplichte rechterlijke tussenkomst is in strijd met de artikelen 6 en 1131 BW.....	400
Afdeling 4. De verplichte rechterlijke tussenkomst is in strijd met de exceptie van nietigheid.....	400
Afdeling 5. De verplichte rechterlijke tussenkomst is ofwel irrele- vant, ofwel gevaarlijk.....	401
Onderafdeling 1. Ofwel is de verplichte rechterlijke tussenkomst irrelevant	402
Onderafdeling 2. Ofwel is de verplichte rechterlijke tussenkomst gevaarlijk	406
Tussenbesluit	412
Hoofdstuk 2. Gebreken m.b.t. de afdwingingsmodaliteiten.....	412
Afdeling 1. De gebreken van het beschermde belang als onder- scheidingscriterium	413
Afdeling 2. De gebreken van het toepassingsgebied van de bevestiging.....	418
Afdeling 3. De gebreken van het verjaringsregime.....	421
Titel III. Bouwstenen.....	423
Hoofdstuk 1. Politieke vs. structurele onvolmaaktheid.....	423
Hoofdstuk 2. Samenloop van nietigheidsgronden.....	427
Hoofdstuk 3. Drie wijzen van teloorgang van afdwingingsbevoegdheid....	430
Afdeling 1. Legislatieve validatie	431
Afdeling 2. Regularisatie.....	433
Afdeling 3. Afstand.....	438
Hoofdstuk 4. Vermogensrechtelijke rechtsbescherming nader ontleed....	442
Inleiding.....	443
Afdeling 1. Basisschema.....	448
Onderafdeling 1. Vraag 1: wordt de persoon in kwestie initieel door de toe te passen norm beschermd?..	449

Onderafdeling 2. Vraag 2: is de persoon initieel beschermd in zijn rechtsverhouding met zijn tegenstrever?	456
Onderafdeling 3. Vraag 3: is de initiële rechtsbescherming door regularisatie of legislatieve validatie teloorgegaan?	457
Onderafdeling 4. Vraag 4: is er een feitelijk gevolg dat de beschermde ongedaan wenst te maken?	458
§ 1. Algemeen	458
A. Preventieve vs. curatieve rechtsbescherming	459
B. Facetten van preventieve rechtsbescherming	465
C. Facetten van curatieve rechtsbescherming	467
§ 2. Algemene toepassingen	468
§ 3. Toepassing op ongeldigheid	475
A. Het onderscheid	475
B. De verwatering van het onderscheid	480
Afdeling 2. Rechtsbescherming als schild	484
Onderafdeling 1. Vraag 5: kan de beschermde afstand doen van de geboden bescherming?	485
§ 1. Algemeen	485
§ 2. Toepassing op ongeldigheid	487
Onderafdeling 2. Vraag 6: moet de beschermde binnen een bepaalde termijn kiezen of hij al dan niet gebruik wenst te maken van de geboden bescherming? ..	487
§ 1. Onderscheid	488
§ 2. Het regime van tijdelijke keuzerechten	493
A. Algemeen	493
1. Wijze waarop de keuze kenbaar kan worden gemaakt	494
2. Keuzetermijn	497
3. Vertrek- en eindpunt	499
B. Toepassing op ongeldigheid	501
1. Wijze waarop de keuze kenbaar kan worden gemaakt	501
2. Keuzetermijn	505
3. Vertrek- en eindpunt	510
Onderafdeling 3. Vraag 7: is de keuzetermijn reeds verstreken?	514
Onderafdeling 4. Vraag 8: heeft de beschermde tijdig gekozen?	514

Onderafdeling 5. Vraag 9: gaat het schild door langdurig stilzitten teloor?	515
§ 1. Algemeen	515
§ 2. Toepassing op ongeldigheid	519
Onderafdeling 6. Vraag 10: mag de rechter de geboden bescherming ambtshalve toepassen?	522
§ 1. Algemeen	522
§ 2. Toepassing op ongeldigheid	527
Titel IV Alternatieve benadering	531
Hoofdstuk 1. Piste 1: het geval centraal	532
Hoofdstuk 2. Piste 2: de rechtsfiguur centraal	534
Afdeling 1. Afdwingingsmethode	534
Afdeling 2. Afdwingingsmodaliteiten	537
Inleiding: soorten ongeldigheid	537
Onderafdeling 1. Wie kan zich op de ongeldigheid beroepen?	540
Onderafdeling 2. Teloorgang van de mogelijkheid om ongeldigheid als schild te gebruiken	540
§ 1. Teloorgang door legislatieve validatie, regularisatie of afstand	541
§ 2. Teloorgang door louter tijdsverloop	542
Onderafdeling 3. Bewijslast	542
Afdeling 3. Taak van de rechter	542
Tussenbesluit bij Deel II	543
DEEL III.	
DE GEVOLGEN VAN NIETIGHEID	547
Inleiding	549
Titel I Gevolgen tussen partijen	551
Hoofdstuk 1. Implicaties voor andere rechtsgevolgen: partiële nietigheid, reductie en conversie	551
Afdeling 1. Stand van zaken	551
Onderafdeling 1. Partiële nietigheid en reductie	553
§ 1. Aanvaarding en grondslag	555
§ 2. Criteria	558
A. Subjectieve benadering	559
B. Objectieve benadering	560
§ 3. Aanvullingsmogelijkheden	563

	Onderafdeling 2. Conversie	566
	§ 1. Aanvaarding en grondslag	566
	§ 2. Criteria	568
	§ 3. Aanvullingsmogelijkheden	569
Afdeling 2.	Analyse van de stand van zaken	569
	Onderafdeling 1. Het uitgangspunt op losse schroeven.	569
	Onderafdeling 2. Aanvaarding en grondslag	570
	Onderafdeling 3. Criteria	571
	§ 1. Partijautonomie centraal: ‘wil’	572
	§ 2. Redelijkheid centraal: ‘belangen’	574
	Onderafdeling 4. Aanvullingsmogelijkheden	575
	Onderafdeling 5. Bewijslast	576
Afdeling 3.	Bouwstenen	576
	Onderafdeling 1. Aanvaarding en grondslag	576
	Onderafdeling 2. Criteria	578
	§ 1. Stellingname: ‘belangen, maar ...’	579
	§ 2. Leidraad	582
	Onderafdeling 3. Aanvulling bij meerdere mogelijk-	
	heden	588
	Onderafdeling 4. Bewijslast	590
Afdeling 4.	Alternatieve benadering	592
	Onderafdeling 1. Centrale beginselen	592
	§ 1. Basisbeginselen: autonomie en geoorloofdheid	592
	§ 2. Voortbouwend resulterend beginsel:	
	werkzaamheid	593
	Onderafdeling 2. Uitwerking van het werkzaam-	
	heidsbeginsel	594
	§ 1. Toepassingen van het werkzaamheidsbeginsel	594
	A. Toepassingen in het vermogensrecht	595
	1. Nietigheid	595
	2. Onwerkzaamheid	596
	B. Andere toepassingen	598
	§ 2. Regime	598
Hoofdstuk 2.	Implicaties voor feitelijke gevolgen: restitutie	604
Afdeling 1.	Stand van zaken	605
	Onderafdeling 1. Grondslag	605
	§ 1. Onverschuldigde betaling	605
	§ 2. Ongerechtvaardigde verrijking	610
	§ 3. Autonome grondslag	612
	§ 4. Quasicontract en precontractuele	
	aansprakelijkheid	613
	§ 5. Revindicatie	614

Onderafdeling 2. Omvang	615
§ 1. Uitgangspunt	615
§ 2. Impact van tussentijdse gebeurtenissen	618
A. Inleiding	618
1. Soorten waardeschommelingen	618
2. Gemeenrechtelijke risicoleer	619
3. Voorbeeldcasussen	621
B. Teloorgang van het restitutievoorwerp ..	623
1. Volledige teloorgang door toeval	623
2. Gedeeltelijke teloorgang door toeval ..	627
3. Teloorgang door toedoen van resti- tutieschuldenaar	629
C. Andere waardeverminderingen	631
D. Waardevermeerdering	634
Onderafdeling 3. Termijn	635
Afdeling 2. Analyse van de stand van zaken	639
Onderafdeling 1. Grondslag	639
Onderafdeling 2. Omvang	640
§ 1. Teloorgang van het restitutievoorwerp	641
A. Het onderscheid tussen ‘toeval’ en ‘toedoen’	641
B. Ontoerekenbare teloorgang	643
C. Toerekenbare teloorgang	647
§ 2. Andere waardeverminderingen	649
§ 3. Waardevermeerdering	649
Onderafdeling 3. Termijn	649
Afdeling 3. Bouwstenen	655
Onderafdeling 1. Normdoel	655
Onderafdeling 2. Omvang	656
§ 1. Teloorgang bij de restitutieschuldeiser	657
§ 2. Toerekenbaarheid	658
Onderafdeling 3. Termijn	664
Afdeling 4. Alternatieve benadering	664
Onderafdeling 1. Normdoel	665
Onderafdeling 2. Omvang	665
Onderafdeling 3. Termijn	671
Tussenbesluit bij Titel I	674
Titel II. Gevolgen jegens derden	677
Hoofdstuk 1. Stand van zaken	678
Afdeling 1. Meerderheidsbenadering: de nietigheid heeft zakelijke werking	679

Onderafdeling 1. Conflict met bijzondere rechtsopvolgers van de wederpartij	679
§ 1. Impact van de nietigheid op de rechtspositie van de bijzondere rechtsopvolger	680
§ 2. Aard van de handeling die de restituteschuldenaar heeft verricht	681
A. Daden van beschikking	681
1. Bescherming van de fidens bij onroerende goederen	681
2. Bescherming van de fidens bij roerende goederen	686
B. Daden van beheer	688
C. Daden van bewaring	692
Onderafdeling 2. Conflict met (al dan niet bevoorrechte) schuldeisers van de wederpartij	692
§ 1. Chirografaire schuldeisers	693
§ 2. Bevoorrechte schuldeisers	694
Afdeling 2. Minderheidsbenadering: de zakelijke werking van de nietigheid in vraag gesteld	698
Hoofdstuk 2. Analyse van de stand van zaken	701
Afdeling 1. Meerderheidsbenadering: de nietigheid heeft zakelijke werking	702
Onderafdeling 1. Conflict met bijzondere rechtsopvolgers van de wederpartij	702
§ 1. Impact van de nietigheid op de rechtspositie van de bijzondere rechtsopvolger	702
§ 2. Aard van de handeling die de restituteschuldenaar heeft verricht	702
A. Daden van beschikking	702
1. Bescherming van de fidens bij onroerende goederen	702
2. Bescherming van de fidens bij roerende goederen	704
B. Daden van beheer	705
C. Daden van bewaring	707
Onderafdeling 2. Conflict met (al dan niet bevoorrechte) schuldeisers	707
§ 1. Chirografaire schuldeisers	707
§ 2. Bevoorrechte schuldeisers	709
Afdeling 2. Minderheidsbenadering: de zakelijke werking van de nietigheid in vraag gesteld	711
Hoofdstuk 3. Bouwstenen	716

Afdeling 1. De bescherming van rechtmatig vertrouwen als algemeen rechtsbeginsel	717
Afdeling 2. Het toerekenbaarheidsvereiste	727
Onderafdeling 1. Geen algemeen toepassingsvereiste ..	728
Onderafdeling 2. Variabele invulling	730
§ 1. Geen bijzondere betrokkenheid	730
§ 2. Vertegenwoordigingsverhoudingen	731
Onderafdeling 3. Wisselend gewicht	733
Afdeling 3. Omvang van de vertrouwensbescherming	736
Onderafdeling 1. Gradaties van vertrouwensbescherming	737
Onderafdeling 2. Enkele relevante factoren	739
Hoofdstuk 4. Alternatieve benadering	743
Afdeling 1. Centrale beginselen	743
Afdeling 2. Uitwerking van het vertrouwensbeginsel bij nietigheid ..	745
Onderafdeling 1. Selectieve afschaffing van de zake-lijke werking van de nietigheid	746
Onderafdeling 2. Conflict met bijzondere rechtsopvolgers van de wederpartij	749
§ 1. Daden van beschikking	749
A. Bescherming van de fidens bij onroerende goederen	749
1. Geen bijzondere betrokkenheid	749
2. Vertegenwoordigingsverhoudingen ..	751
B. Bescherming van de fidens bij roerende goederen	752
§ 2. Daden van beheer	753
§ 3. Daden van bewaring	757
Onderafdeling 3. Conflict met (al dan niet bevoorrechte) schuldeisers	757
§ 1. Chirografaire schuldeisers	757
§ 2. Bevoorrechte schuldeisers	759
Tussenbesluit bij Titel II	760
Algemeen besluit	763
<i>Bijlagen</i>	777
Bijlage 1: Cognitief kader	777
Bijlage 2: Woordenlijst	778
Bijlage 3: Stellingenregister	780
<i>Bibliografie</i>	793
<i>Trefwoordenregister</i>	829

